

Приредили Зоран Димић и Слободан Владушић

ВИЛХЕЛМ ФОН ХУМБОЛТ

О УНУТРАШЊОЈ И СПОЉАШЊОЈ ОРГАНИЗАЦИЈИ ЈЕДНЕ ВИШЕ ЗНАНСТВЕНЕ УСТАНОВЕ У БЕРЛИНУ¹

Појам виших знанствених² установа, као врхунца у коме се непосредно спаја све оно што се догодило у моралној култури једне нације, заснива се на идеји да су ове засноване са циљем обликовања појма знаности у најдубљем и најобухватнијем смислу, и са циљем њене употребе, не као сврховитог, већ као самосврховито припремљеног материјала духовног и моралног образовања.

Стога њихова суштина лежи у томе да се под заједничку управу повежу, гледано изнутра, објективна знаност са субјективним образовањем и, гледано споља, завршно школовање са почетним студијем, односно да се, тачније речено, направи прелаз од једног ка другом. Међутим, сама знаност овде представља главно средиште. Будући да јасно стоји на тој позицији, она се сама по себи и у целини, уз одређене дигресије, узима исправно.

С обзиром на то да ове установе, међутим, свој циљ могу постићи само ако свака, у оној мери у којој је то могуће, пред собом има лик чисте знаности, усамљеност и слобода постају

---

¹ Превод је рађен према изворнику: Wilhelm von Humboldt, *Über die innere und äussere Organisation der höheren wissenschaftlichen Anstalten in Berlin*, u *Die Idee der Deutschen Universität*, Darmstadt 1956.

² Немачки појам *Wissenschaft* преводимо са знаност како бисмо истакли важност односа науке и знања, али и његову битну разлику са уобичајеним савременим термином за науку (*scientia*, енг. *science*). Немачко *Wissenschaft* обухвата много више од онога што се обично подразумева под термином *science* у англосаксонском говорном подручју. Он се непосредно односи на проблем везе науке и знања, све појединачне науке, њихов међусобни однос, науку у целини, али такође и њене последње сврхе. (Прим. прев.)

њихова доминантна начела. Али, будући да човечанство и у духовном деловању напредује само кроз интеракцију, и то не само тиме што један надомешћује оно што другоме недостаје, него тиме што успешно деловање једног човека надахњује другог и све остале којима ова општа, изворна, исцртавајућа снага постаје видљива само појединачно или изведено кроз деловање индивидуа, тако и унутрашња организација ових установа мора да створи и одржава једну непрекидну, стално изнова самооснажујућу, али неусиљену и ненамерну интеракцију.

Додатну специфичност виших знанствених установа представља чињеница да оне увек третирају знаност као проблем који још увек није потпуно решен, те се стога увек налазе у истраживању, док школа има посла само са завршеним и систематизованим знањем и као такво га предаје. Однос између учитеља и ученика постаје стога сасвим другачији него раније. Онај први није ту због другога, а обојица су, заправо, ту због знаности. Посао учитеља је повезан са присуством ученика и без њих он нема смисла. Ако се они спонтано већ нису окупили око њега, он би их сам потражио како би се приближио свом циљу на начин спајања искусне, али управо из тог разлога једностране и мање животне силе, са оном слабијом, неутралнијом, која храбро стреми у свим правцима.

Међутим, оно што се означава вишим знанственим установама, одвојено од било какве државне форме, пре свега је ништа друго до духовни живот човека који спољашње слободно време или унутрашњу тежњу усмерава ка знаности и истраживању. Тако би се неко сабрао и размислио, други би се повезао са људима сличне доби, трећи би око себе сакупио круг младих људи. Држава, такође, мора остати верна овој идеји кад пожели да у једну чвршћу форму сажме неодређено и до извесне мере случајно деловање. Она мора да увиди следеће:

1. Посао се увек мора обављати у најживљој и најснажнијој виталности.
2. Она себи не сме допустити да закаже, већ мора јасно и чврсто да успостави одвајање више установе од школе (не само опште теоријске, већ и нарочито од оних које имају различита практичка усмерења).

Држава увек мора остати свесна тога да она заправо нити на ово утиче нити може утицати, али да она увек више смета уколико се уплиће, те да би се читава ствар могла самостално неупоредиво боље одвијати без ње. Стога она, заправо, мора да се понаша једино на следећи начин:

1. Пошто се у постојећем друштву морају омогућити спољашњи оквири и средства за сваки већи посао, држава има обавезу да ове прибави и у случају знаности.
2. Начин на који она обезбеђује ове оквири и средства није једина ствар која може постати штетна за саму суштину, већ и околност да се уопште такви спољашњи оквири и средства прибављају за нешто потпуно страна, делује увек нужно негативно на оно духовно и племенито и увек га срзава на материјалну и нижу стварност.
3. Држава управо због тога мора ову унутрашњу суштину стално имати пред очима како би поправила, мада без своје кривице, оно што поквари или онемогући.

Ако ово није ништа друго него друга страна истог поступка, онда се та предност ипак мора показати и у резултату, пошто ће држава, ако гледа на ствар из овог угла, увек мање интервенисати, те тако и у практичним пословима у држави теоријски нетачан поглед на ствар, што би се увек могло рећи, никада не остаје некажњен, будући да ниједан посао у држави никада није само механички.

Овоме претходи, што је лако увидети, да у унутрашњој организацији виших знанствених установа све почива на томе да се одржи начело знаности као нечег што још увек није потпуно пронађено и што се никада не може посматрати као нешто пронађено, те се као такво непрестано мора тражити.

Онда када престанемо да тражимо знаност или се буде помислило да њу не треба стварати из дубине духа, већ да она може настати екстензивним прикупљањем чињеница, онда је све неповратно и за сва времена изгубљено. Ако се ово дуго настави, она на тај начин може ишчезнути, тако да од ње остану само празне речи, чиме би постала изгубљена за државу. Јер само знаност, која потиче из унутрашњег бића и у њега се може засадити, трансформише карактер, а држави је као и човечанству пре свега стало до карактера и деловања, а не до знања и разговора.

Како не бисмо кренули овим кривим путем потребно је само снажно и живо истрајати на троструком напору духа: прво, све се изводи из једног изворног начела (чиме ће се најснажније унапредити разумевање природе, нпр. од механичког ка динамичком, органског ка психичком); друго, све се обликује према једном идеалу; треће, оно начело и овај идеал спајају се у једну идеју.

Међутим, нећемо остварити никакав напредак ако некоме не буде пало на памет да код Немаца управо у овоме треба направити помак. Интелектуални, национални карактер Немаца сам по себи има ову тенденцију, те би само требало спречити да се он не

угуши, било силом било помоћу самостално откривеног антагонизма.

Будући да свака пристрасност мора бити протерана са виших знанствених установа, биће наравно многих којима је овај напор чудан или у њима изазива револт. Уосталом, истински снажан се не може бити у много ствари. Треба ретко, ту и тамо, далекосежно, широко и дуго радити. Оно што се, међутим, свакако мора чинити чешће је пажња у односу на оне који у то сумњају и страх од оних који би то желели да униште.

Филозофија и уметност су области у којима се тај напор најчешће и најјасније изражава. Али, не само због што се ове области лако дегенеришу, већ због тога што има мало разлога надати се сем уколико њихов дух није самосвојан и са лакоћом прескаче, на логички или математички формалан начин, на друге гране знања и врсте истраживања.

Ако ће, међутим, у вишим знанственим установама коначно постати доминантно начело – тежити знаности као таквој – онда више неће бити разлога за бригу о другим појединостима. Оно што недостаје није ни јединство нити целовитост, већ се тајна сваке добре знанствене методе састоји у истинској интеракцији.

За оно унутрашње је стога сваки захтев задовољавајући.

Што се, међутим, тиче спољашњих аспеката односа према држави и њеној активности, она мора једино да се брине за богатство (снага и разноликост) духовне моћи помоћу избора људи који су на располагању и за слободу њиховог деловања. Слободи прети не само опасност од државе него и од самих установа, које, као што се то обично збива у почетку, прихватају одређени дух и воле да загушују појаву другог. Држава, такође, мора да спречи могуће недостатке који потичу одавде.

Основна ствар се заснива на избору активности које људи спроводе. Код ових се може одредити један коректив у циљу спречавања оног што није добро и то најпре у подели целовите институције на појединачне делове.

Након ње се најчешће долази до неколико једноставних закона организације, који су, међутим, дубљи од уобичајених, о којима, управо обрнуто, може бити речи само када су у питању појединачни делови.

На крају се морају узети у обзир помоћна средства, при чему само у општим цртама треба приметити да акумулација мртвих збирки није нешто што треба сматрати главном ствари, и да управо не треба заборавити да оне напротив мало доприносе томе да се дух умртви и нестане. Из тог разлога најбогатије академије и универзитети никако нису биле оне на којима је знаност уживала

најдубљи и најдуховнији третман. Шта се, међутим, у целини може рећи са аспекта активности државе о вишим знанственим установама, имајући у виду њихов однос, као виших установа, према школи и такође према практичном животу, ако узмемо у обзир њихов знанствени карактер.

Држава не сме своје универзитете да третира ни као гимназије ни као специјалистичке школе, те исто тако не сме да се служи својом академијом као техничким или знанственим посланством. Она у целини (јер они појединачни изузеци који се морају десити на универзитетима, обично долазе касније) не сме од њих да захтева ништа што се непосредно и истински односи на њу, већ мора да негује унутрашње уверење да она када достигне коначни циљ, такође, испуњава и своје друге циљеве, гледано са једног вишег становишта са којег се много шире може сагледати и са којег се може посегнути за сасвим другим силама и полугама, када држава буде желела да их стави у покрет.

На другој страни, међутим, углавном је дужност државе да организује своје школе како би ове заиста радиле у окриљу виших знанствених установа. Разлог томе углавном је правилно разумевање њеног односа према школама и плодно уверење да оне нису овде схваћене као институције које треба да усвоје универзитетску наставу, нити да им је универзитет пуки, успутни, додаток исте врсте, само још један виши разред у низу, већ да је прелаз од школе ка универзитету део младалачког живота у који школа, у случају евентуалног успеха, тако јасно поставља ученика да се он физички, морално и интелектуално може препустити слободи и самоделатности, ослобођен присиле, не да би се предао беспослици и практичном животу, већ да би у себи развио жудњу да се уздигне до знаности коју су му до тада показивали само из даљине.

Изградити у том случају пут ка њој сасвим је једноставно и извесно. Она мора да мисли само на хармонично обликовање *свих* способности код њених ученика, односно, мора да ради на развијању њихове моћи у што је могуће мањем броју предмета и то у свим правцима, онолико колико је то могуће, те да целокупно знање тако усади у душу да разумевање, знање и духовно стваралаштво освајају свачији шарм не захваљујући спољашњим околностима, већ на основу унутрашње тачности, хармоније и лепоте. У ту сврху и уједно као интелектуална, прелиминарна вежба за чисту знаност нарочито мора да се користи математика, наиме, у смислу првих вежби способности мишљења.

Тако припремљена душа сама од себе усваја знаност, будући да марљивост и таленат код другачије врсте припреме бивају

„сахрањени” у практичном раду или одмах или пре завршног чина образовања, те тиме постају неупотребљиви или се, лишени виших знанствених стремљења, једноставно губе кроз индивидуалне вештине.

О разлозима поделе виших знанствених установа и о њиховим разним врстама

Под вишим знанственим установама обично се разумеју универзитети и академије знаности и уметности. Није тешко ове случајно настале институције извести из једне одређене идеје. У таквим популарним теоријским радовима, од Канта наовамо, делимично има нечег погрешног, а делом се сам тај посао показује као бескористан.

С друге стране се следеће питање показује као врло важно: да ли је заиста још увек вредно труда оснивати и старати се о академији, поред већ постојећег универзитета? И додатно, какав делокруг активности морају да имају ове институције, узете заједно и појединачно, како би свака од њих деловала на себи својствен начин?

Ако би се универзитет одредио само као настава и ширење знаности, а академија као њихово даље унапређивање, тиме би се у овом првом случају очигледно погрешило. Универзитетски наставници у Немачкој сасвим извесно једнако унапређују знаност као и академци. Они, управо помоћу наставе, остварују напредак у својим струкама. Слободно, усмено предавање пред слушаоцима, међу којима је увек и значајан број слободоумних глава, распаљује оне који се једном навикну на овакав начин студирања исто тако као и усамљена доколица пишчевог живота или лабава веза међу члановима академског удружења. Развој знаности је очито бржи и живљи на универзитету, дакле, ту где је она увек крепкија, снажнија, стално пред очима младих људи. Знаност као знаност, уопштено говорећи, није доиста присутна тамо где се она сваки пут не узима као самостална. Уједно би било непојмљиво уколико се у њој не би често дешавала нова открића. Настава на универзитету није тако напоран посао да би је требало сматрати прекидом доколице која је неопходна за студирање или још мање некаквим њеним помоћим средством. На сваком великом универзитету, такође, постоје људи који помало или нимало не читају, те тако усамљени студирају и истражују само за себе. Стога је сасвим извесно да би универзитетима могли да поверимо унапређивање знаности, под условом да су ови наравно ваљано организовани, те би у том смислу они могли да замене академије.

Друштвено удружење, које међутим не мора редовно да представља универзитетске наставнике као такве, тешко ће такође бити довољан разлог за оснивање значајних институција. Због тога што је овакво удруживање делом и на академијама довољно лабаво, а делом због тога што оно служи само оним теоријским и експерименталним знаностима у којима је неопходна брза комуникација појединачним чињеницама. Коначно, у овим струкама увек без икаквих тешкоћа настају приватна друштва без интервенције државе.

Ако идемо још даље у средиште овог питања, можемо рећи да су академије изврсно напредовале у иностранству, управо тамо где је изостала подршка немачког универзитета и, што се овде тешко признаје, у Немачкој, али углавном у градовима у којима нема универзитета и у временима у којима је недостајао либералан и свестран дух. У новијим временима својеврсног уздицања немачке знаности и уметности, академије су имале малу или готово никакву улогу.

Да би се одржала живо деловање у обе ове институције нужно је повезати их међусобно тако да њихови чланови не искључују увек међусобно припадништво, иако њихове делатности остају одвојене. Одвојено постојање сваке од ових институција доноси у том смислу корист на један нов и изузетан начин.

Ова корист се, међутим, не састоји толико у јединственој делатности сваке од ових институција, колико у посебности њихових форми и односа према држави (због тога што се уз помоћ универзитетских наставника, а без установљења академије, у потпуности може достићи исто то на шта и ова циља, нарочито због тога јер се, као што је то случај у Гетингену, може основати једно одвојено учено друштво).

Наиме, универзитет стално стоји у блиском односу према практичном животу и потребама државе, будући да он увек обавља за њу практичан посао вођења младих људи. Академија, међутим, има посла само са знаношћу по себи. Универзитетски наставници повезани су међусобно на један општи начин, у смислу спољашњег и унутрашњег поретка дисциплине. Они међусобно комуницирају о сопственим пословима само уколико за тако нешто имају склоности, у супротном свако иде својим путем. Насупрот томе, академија је друштво направљено тако да се рад сваког појединца увек подвргава суду свих осталих.

На овај начин идеја академије мора чврсто опстати као највише и последње уточиште знаности, као корпорација која је углавном независна од државе, те се мора једанпут поставити питање да ли ће једна таква корпорација, својом недовољном и

пристрасном делатношћу, можда доказати да се права не добијају увек на најлакши начин под повољним спољашњим околностима. Кажем ово због тога што је ова идеја већ у себи добра и вредна, те увек може доћи до тога да се она оствари на један достојан начин.

Тиме сада између универзитета и академије настаје одређена конкуренција и антагонизам, па таква интеракција, ако доведе до вишка или мањка активности, може довести до међусобне равнотеже.

Овај антагонизам се, пре свега, односи на избор чланова обе корпорације. Сваки академац мора, наиме, имати право да без хабилитације држи предавања, а да не мора претходно постати чланом универзитета. Више учењака морали би, како и доликује, постати универзитетски наставници и академци. Међутим, обе институције морале би имати и чланове који припадају само једној од њих.

Именовање универзитетских наставника мора искључиво бити резервисано за државу и сасвим сигурно да није добар аранжман оставити по овом питању факултетима више утицаја него што може имати један мудар и јефтин надзорни одбор. Управо због тога што су антагонизам и трвење на универзитету здрави и нужни, колизија, која настаје између наставника у вези са послом који обављају, такође, може спонтано модификовати њихова гледишта. Природа универзитета је, такође, врло уско повезана са непосредним интересима државе.

Избор чланова академије мора, међутим, да се препусти њој самој и мора бити повезан једино са потврдом коју издаје краљ, а коју није лако добити. Јер је академија друштво у коме је начело јединства много важније, па је њен чисти знанствени циљ много мање близак држави као таквој. Међутим, управо овде постајемо свесни значаја горе споменутог коректива код избора на вишим знанственим установама. Будући да држава и академија у томе једнако учествују, увиђамо један заједнички дух у коме обе делују, па ће једино јавно мњење, у случају да оне залутају, непристрасно судити на лицу места. Међутим, с обзиром на то да није лако да обе установе истовремено недостају, барем не на исти начин, не би свим изборима претила иста опасност, те се тако институција у целини осигурава од пристрасности.

Уместо тога, снаге које долазе морају у овом случају бити јако разноврсне, пошто држава именује обе ове категорије, и изабране академце и приватне доценте, који барем на почетку изазивају аплауз слушалаца.

Њихова сасвим особена делатност, ван њихових академских послова, такође, може да оснажи академију помоћу посматрања и

експеримента, које ова реализује систематским редоследом. Нека од ових могу бити сама себи циљ, нека могу бити применљива. Управо на ова применљива би универзитет морао да има утицаја, па би на тај начин настала нова интеракција.

Поред академије и универзитета вишим знанственим установама припадају и беживотни институти.

Ови би морали да под непосредним надзором државе стоје одвојено између претходне две. Међутим, и академија и универзитет би морали од њих не само имати користи, већ, у случају одређених модификација, и контролу над њима.

Међутим, оне то могу остварити не тек тако, већ само уколико своје сугестије и предлоге за побољшање изнесу пред државу.

Академија стиче предност у односу на остале институције на универзитету уколико се употребљава само за одређену сврху, попут слушаонице за анатомију и зоологију, јер се на ове гледа са ограниченог медицинског, а не са ширих природно-зnanствених становишта, иначе се не би могли повезати са било каквом академијом.

Академија, универзитет и помоћни институти су дакле три потпуно независна и интегрисана дела једне целовите институције.

Све оне стоје, иако две последње у већој, а прва у мањој мери, под вођством и супервизијом државе.

И академија и универзитет су потпуно самостални. Међутим, оне су толико повезане да уједно имају исте чланове, тако да универзитет дозвољава свим академцима право на држање предавања, а академија организује за њих посматрања и експерименте које универзитет предлаже према одређеном распореду.

Помоћни институти користе и надзиру обе ове институције, иако ову последњу само уз помоћ државе, уколико се ради о одређеној пракси.

О Академији³

Превео с немачког
Зоран Димић

---

³ Хумболтов спис се овде завршава. Нажалост, упркос најавама, он га никада није завршио до краја. (Прим. прев.)